

MICHAŁ PŁYWACZ

Politechnika Krakowska

ZARZĄDZANIE PRZESTRZENIĄ MIASTA W KONTEKŚCIE SKUTECZNOŚCI KOLEJNYCH GENERACJI PLANÓW MIEJSCOWYCH WADOWIC

Abstract: This paper tries to estimate the effectiveness of management of Wadowice town in the context of the past regional development plans as the main planning documents which form the area and regional development. Wadowice is a district town in Małopolska province with a population of 20,000. Its origins date from the Middle Ages. Since the election Karol Wojtyła as the pope in 1978 Wadowice has been renowned in Poland as well as all over the world. It is a specific town. The material and spiritual symbolism related to John Paul II has been the foundation of the present attractiveness of this town and is of great importance to its development and competitiveness. The process of economic and political transformation that has taken place in Poland after 1989 influences regional planning. In the new economic and legal situation, the management of regional development has faced unknown regional problems. Since that time the area has been a particularly interesting „product” that may intensify its competitiveness. The attempt of defining effectiveness of regional management in the context of the succeeding generations of the planning documents requires specifying effectiveness of past regional planning. In the context of the analysis made by the author, it seems to be justifiable that the perspective of regional planning of this town – concerning the planning records – is far from reality. These perspectives will have the rational basis for their execution only in the case when the very assumptions are fitted to the regional development factors, economic conditions, current needs and social expectations. In order to develop the town as dynamically as nowadays, maintaining its unique character and cultural atmosphere, it has to possess a precise regional plan. This plan should be directed at these parts of planning that will generate its moderate development and support the factors that decide on its competitiveness. These activities give the foundation of effective management to regional development.

Wprowadzenie

Skuteczność planu zagospodarowania przestrzennego należy do najważniejszych zagadnień zarówno w dziedzinie teorii planowania przestrzennego, jak i metod zarządzania rozwojem miast. Sterowanie rozwojem miasta w kontekście skutecznego planu zagospodarowania przestrzennego zapewnia realizację polityki przestrzennej; umożliwia optymalne wykorzystanie terenów, projektuje zmiany, jakie mają zajść w przestrzeni, minimalizuje możliwe konflikty społeczne na tle odmiennych interesów. Obecnie planowanie przestrzenne staje coraz bardziej elastyczne, a mniej szczegółowe. Dąży do silnego generowania atrakcyjnych przestrzeni, bowiem współczesny rozwój miast i regionów jest determinowany coraz silniej przez czynnik rywalizacji między ośrodkami miejskimi, ogniskując swe szczególne znaczenie w pojęciu konkurencja. Konkurencyjna przestrzeń miasta to przede wszystkim atrakcyjność dla różnych użytkowników, a tworzenie konkurencyjnego otoczenia albo – innymi słowy – otoczenia ułatwiającego uzyskanie przewagi konkurencyjnej przez jednostki gospodarujące może być i coraz częściej jest przedmiotem i priorytetem polityki regionalnej i lokalnej (Markowski 1999). Dlatego punktem wyjścia odpowiedzi na pytanie dotyczące zarządzania przestrzenią Wadowic jest ocena skuteczności planowania przestrzennego miasta; z przyjętym założeniem, że głównym ogniwem w systemie gospodarki przestrzennej jest planowanie przestrzenne, określa bowiem koncepcje polityki przestrzennej oraz wpływa na kształtowanie mechanizmów podejmowania decyzji przestrzennych (Kołodziejewski 1988, s.74).

Wadowice, to szczególne miasto „galicyjskie”, w którym o atrakcyjności jego przestrzeni zadecydowały przede wszystkim wartości kulturowe oraz czynnik *sacrum*. Blisko 20-tys. miasto powiatowe w woj. małopolskim, położone w dolinie Skawy u podnóża Beskidów, jedyne na świecie, oprócz Watykanu, ma przywilej dodania do swego herbu insygniów papieskich. Miasto o średniowiecznym rodowodzie, od dnia wyboru Karola Józefa na papieża stało się powszechnie znane zarówno w kraju, jak i na świecie. Symbolika materialna i duchowa związana z postacią Jana Pawła II, stała się fundamentem jego obecnej atrakcyjności, co miało, a obecnie ma jeszcze większe znaczenie dla jego rozwoju oraz budowania silnej pozycji konkurencyjnej. Kolejne generacje miejscowych planów Wadowic ostatnich dwudziestu lat w różnym stopniu odnosiły się do znaczenia wartości kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych w kształtowaniu rozwoju miasta. Właśnie ta

wyjatkowość Wadowic, wyrażająca się w unikatowej i specyficznej atmosferze, stanowi dziś o atrakcyjności miasta i jego roli w regionie. Próba przeprowadzenia oceny skuteczności planowania przestrzennego na przykładzie Wadowic, wynika zatem z niepowtarzalnego charakteru tego miasta oraz charakterystycznych i indywidualnych czynników, które mogą determinować jego rozwój.

Celem opracowania jest próba oceny skuteczności zarządzania Wadowicami w kontekście dotychczasowych planów zagospodarowania, jako podstawowych dokumentów planistycznych kształtujących przestrzeń i rozwój lokalny; wydaje się bowiem, że najbardziej efektywnym i skutecznym narzędziem sterowania gospodarką przestrzenną jest plan zagospodarowania (Guarino, Kotus, Mierzejewska, Parysek 1995). Ocena skuteczności została przeprowadzona pod kątem wybranych kryteriów, szczególnie istotnych dla obecnego rozwoju Wadowic oraz jako przyczynek dla obecnie sporządzanych planów miejscowych miasta. Jako podstawowe kryteria oceny efektywności regulacji planistycznych przyjęto zapisy dotyczące ochrony tożsamości miasta i jego wartości kulturowych, problematyki mieszkaniowej, rozwoju rekreacji i turystyki oraz przemysłu. Przeprowadzona ocena skuteczności zapisów kolejnych planów miejscowych jest analizą realizacji wizji planistycznej rozwoju miasta z rzeczywistością fizyczną, co wydaje się mieć zasadnicze implikacje w zarządzaniu przestrzenią miasta oraz w sterowaniu jego rozwojem.

W związku z powyższymi aspektami, wydaje się zasadne pytania, czy Wadowice mają wizję rozwoju przestrzennego tzn. perspektywy rozwoju – w kontekście dotychczasowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i czy zarządzanie przestrzenią miasta uwzględniając analizowane opracowania planistyczne jest efektywne, determinując zamierzony efekt gospodarczy i przestrzenny?

Podstawową funkcją planu miejscowego jest tworzenie podstaw i warunków, umożliwiających rozwój miasta oraz budowanie jego konkurencyjnej pozycji. „Plan rozumiany jest jako narzędzie prowadzenia polityki przestrzennej na określonym obszarze. Musi być zatem i zawsze jest oceniany pod kątem jego przydatności i skuteczności w działaniu, tzn. według tego, czy ułatwia czy też utrudnia gospodarowanie przestrzenią, czy łagodzi konflikty czy też je potęguje itd. (Markowski 1999 s. 157)”. Źródła nieskuteczności planów miejscowych wydają się być wynikiem nawarstwienia wielu czynników ustrojowych, gospodarczych, społecznych i kulturowych. Jest to zarówno transformacja ustrojowa, jak i gospodarcza, nieprecyzyjne regulacje

prawne¹, niska jakość opracowywanych dokumentacji planistycznych, mała świadomość społeczności lokalnych na zagadnienia przestrzenni miejskiej jako dobra wspólnego oraz brak dostatecznych konsultacji społecznych lub całkowite pominięcie czynnika społecznego w procesie kształtowania polityki przestrzennej miasta.

Próba oceny skuteczności kolejnych generacji planów miejscowych została przeprowadzona na podstawie planów z ostatnich dwudziestu lat. Pierwszy² został opracowany na początku lat 80., drugi³ na początku lat 90. XX w. Opracowanie powyższych planów to okres przełomowego przejścia od gospodarki centralnie sterowanej do gospodarki rynkowej, co dosyć dobrze obrazuje poziom planowania przestrzennego, jego charakter oraz przyjętą filozofię rozwoju. Analizowane dokumenty planistyczne obrazują szczególny i wyjątkowy okres dla gospodarki przestrzennej Wadowic, wyrażający się znacznymi przeobrażeniami urbanistycznymi dotyczącymi zarówno skali, jak i tworzenia nowych form i funkcji w mieście.

Zakres przedmiotowy badania skuteczności planowania przestrzennego wydaje się być nieograniczony. Na potrzeby prezentowanego opracowania, ocena skuteczności planów miejscowych Wadowic, odnosi się przede wszystkim do kwestii tożsamości miasta, jego wartości kulturowych oraz problematyki rozwoju rekreacji, a więc skupia się na tych zadaniach planowania przestrzennego miasta, które wynikają z jego charakterystycznej i niepowtarzalnej specyfiki. Szczegółne uwzględnienie w analizie tych czynników podyktowane jest także ich znaczeniem w kształtowaniu mocnej pozycji konkurencyjnej ośrodka. W związku z opracowywanymi obecnie planami miejscowymi, podkreślenie powyższych czynników atrakcyjności przestrzeni Wadowic, może istotnie przyczynić się do podniesienia skuteczności planowania przestrzennego miasta. Zarządzanie przestrzenią miasta może zatem w przyszłości, w odniesieniu do tych dokumentów planistycznych, przynieść lepsze efekty przestrzenne, gospodarcze oraz kulturowo-spo-

¹ Zarówno *Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z 1984*, jak i *1994 r.* traktuje problematykę przestrzenną bardzo wybiórczo i formalnie. Również regulacje *Ustawy z 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym* są w wielu przypadkach niejasne i jednoznaczne, a sama *Ustawa* weszła w życie w okresie szczególnie trudnym pod względem formalnoprawnym w wielu gminach.

² *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych II-typu Miasta i Gminy Wadowice na lata 1980-1995*, 1980., Bielsko-Biała.

³ *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Wadowice*, 1992.

łeczne. Przeprowadzona analiza skuteczności planów miejscowych obejmuje również problematykę mieszkaniową, rozwoju turystyki oraz zagadnienia związane z rozwojem przemysłu. Spośród tych ostatnich, szczegółowej ocenie została poddana problematyka mieszkaniowa, ze względu na jej zasadnicze znaczenie dla zapewniania warunków socjalno-bytowych lokalnych społeczności.

1. Ocena skuteczności planu miejscowego oraz źródła jego nieskuteczności – ogólne kwestie metodologiczne

Według Paryska (1995), każda jednostka terytorialna uznana za terytorialny system społeczny realizuje swój podstawowy cel, jakim jest rozwój. Skuteczność planowania przestrzennego będzie się zatem wyrażała w zdolności osiągania przyjętych celów oraz możliwości rozwoju głównych funkcji miasta. Dlatego analiza może obejmować takie zagadnienia, jak skuteczność założeń rozwoju dotyczących przemysłu, mieszkalnictwa, rolnictwa i polityki agrarnej, turystyki, a jednocześnie efektywności rozwiązań komunikacyjnych i urbanistyczno-architektonicznych struktur istniejących i planowanych. Każde miasto ma swoje uwarunkowania gospodarczo-ekonomiczne, kulturowe, społeczne i krajobrazowe. Zatem i funkcje, które będą stanowić podstawę ich rozwoju będą zupełnie inne dla różnych ośrodków. Według Markowskiego (1999 s.103) „Każde miasto lub region ma swoją przewagę konkurencyjną wynikającą z jego naturalnych uwarunkowań lub historycznych akumulacji zasobów”. Zatem ocena skuteczności planów miejscowych powinna odnosić się zarówno do tych zadań planowania, które decydują o realizacji wizji planistycznej (cele planu a kontekst wykonalności), jak i do utrwalania i wzmacniania tych czynników, które mogą stanowić o atrakcyjności przestrzeni już dziś i w przyszłości. W przypadku małych i średnich miast historycznych będzie to szczególnie ochrona i umacnianie tożsamości przestrzeni miejskiej, walorów krajobrazowych, przyrodniczych oraz kulturowych. Wynika to również ze współczesnego podejścia do planowania przestrzennego, które dąży do tworzenia przestrzeni atrakcyjnych, a przez to konkurencyjnych. Czynniki atrakcyjności przestrzeni miasta powinny być selekcjonowane i podkreślane, przede wszystkim te, które mogą determinować jego rozwój. Takie podejście metodologiczne wydaje się być uzasadnione, bowiem silnie ukierunkowany plan miejscowy na czynniki, które mogą

wzmocnić jego efektywność (w tym racjonalność założeń), umożliwia sprawne i zarazem skuteczne zarządzanie rozwojem miasta oraz kształtowanie przestrzeni według przyjętej filozofii planistycznej. Kumulacja zasobów atrakcyjności przestrzeni (np. wartości kulturowe, walory krajobrazowe, kapitał ludzki, innowacyjność systemu regionalnego), a zarazem problematyka przestrzenna i gospodarcza, będzie różna dla miasta małego i dużego. Zatem metodologia sporządzania planów miejscowych, które będą uwzględniały powyższe aspekty, powinna być także zróżnicowana i dostosowana do konkretnych miejscowych warunków oraz zakresu problematyki.

W przypadku oceny skuteczności planów miejscowych istotna jest kwestia mierzalności poziomu osiągania celów. Cele wynikające z realizacji poszczególnych założeń planistycznych, np. budowa infrastruktury komunalnej służącej mieszkalnictwu lub przemysłowi, są łatwo policzalne. Wynika to z rzeczywistości fizycznej, która w porównaniu z wizją urbanistyczną, wykreowaną przez planistów, daje czytelny obraz. Inna sytuacja natomiast jest w przypadku takich zadań planowania przestrzennego, jak ochrona tożsamości miasta czy jego walorów kulturowych. Są to czynniki trudno mierzalne. Takie wartości, jak czynnik *sacrum*, atmosfera miejsca, dziedzictwo kulturowe, walory krajobrazu i przyrody, niepowtarzalność historycznych założeń urbanistycznych – trudno mierzyć i porównywać. Jednak to one zazwyczaj stanowią o głównej atrakcyjności małych miast. Współczesne badanie skuteczności planów miejscowych powinno również odnosić się do problematyki konkurencyjności, bowiem jest ona obecnie priorytetem lokalnej polityki przestrzennej (mimo dotychczasowej marginalizacji tego zagadnienia w planowaniu przestrzennym). „Jak oceniać i podnieść konkurencyjność małych miasteczek, nie niszcząc ich nastroju minionych wieków. Mierniki jakości środowiska miejskiego w ogóle do nich nie przystają. Ich atutem jest egzotyka nastroju, nostalgii i zadumy, której już nie ma w miastach Zachodniej Europy (Bartkiewicz 2002 s. 5).” Oczywiście budowanie pozycji konkurencyjnej każdego miasta nie odbywa się według tego samego schematu. Przykładem mogą być Wadowice, których obecna mocna pozycja konkurencyjna w regionie, wynika z kompilacji zarówno takich czynników, jak walory kulturowe i krajobrazowe, tożsamość miasta; ale również z dogodnego położenia w regionie, akumulacji znacznych zasobów ludzkich, dużego stopnia innowacyjności lokalnego systemu oraz dobrze wykształconego i funkcjonującego układu komunikacyjnego (wschód-zachód, tj. między Krakowem a Cieszynem, północ-południe, tj. między Oświęcimiem a Zakopanem). Zatem, aby mierzyć skuteczność

planów miejscowych w stosunku do takich miast należy zastosować szczególne metody, które będą odpowiadały szczególnemu charakterowi i specyfice przedmiotu analizy.

Kołodziejski (1988 s. 75) odnosząc się do skuteczności planowania przestrzennego w okresie socjalizmu stwierdza, że: „Koncepcje przestrzenne miały w tej sytuacji albo charakter wizji przyszłości nieskorelowanych ze strategiami rozwoju, albo też były odwzorowaniem przestrzennym (rozmieszczeniem) programów rozwoju społeczno-gospodarczego. Stąd tak znikomy wpływ miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego i planów regionalnych na kształtowanie ładu przestrzennego, którego warunkiem był także zharmonizowany rozwój oraz ład ekologiczny”. Piszac dalej o przyczynach i głównych przejawach nieskuteczności planów miejscowych wymienia:

- a) „funkcjonowanie planowania przestrzennego w Polsce opiera się na historycznie ukształtowanym systemie dostosowanym do gospodarowania w przestrzeni zagospodarowanej ekstensywnie;
- b) system nie jest w stanie sprostać wymaganiom współczesnego rozwoju, który kształtuje strukturę coraz bardziej złożoną;
- c) istniejący obecnie system planowania przestrzennego nie realizuje konsekwentnie idei interdyscyplinarności i kompleksowości, niezbędnych w procesie kształtowania racjonalności ogólnospołecznej;
- d) brak narzędzi ekonomicznych i wystarczających gwarancji prawno-ustrojowych, wspomagających wdrażanie tej racjonalności w procesie sterowania (tamże s.78-79)”.

Transformacja ustrojowa i gospodarcza, która nastąpiła w Polsce w latach 90. XX w., a można powiedzieć, że w wielu obszarach gospodarki trwa do dzisiaj; wpłynęła istotnie na planowanie przestrzenne. Wiele zjawisk patologicznych w gospodarce przestrzennej zostało zmodyfikowanych, natomiast wiele ciągle jeszcze nie znalazło metod przeciwstawienia się tym problemom. W przypadku planów miejscowych małych i średnich miast, źródła ich nieskuteczności wynikają często z niedostosowania założeń planistycznych do miejscowych warunków kulturowo-społecznych, krajobrazowych oraz gospodarczych.

Źródła nieskuteczności wynikają także z profesjonalizmu, przygotowania merytorycznego oraz odpowiedzialności za pełnione przez planistów funkcje w społeczeństwie. Markowski (1999 s. 152) określa, że „skuteczność planowania jest uwarunkowana kwalifikacjami planistów; (...) a od współczesnego planisty wymaga się m.in. umiejętności identyfikowania obecnych i przyszłych potrzeb społeczności lokalnych, proponowania polityki i planów mających na celu umożliwienie zmian we wprowadza-

niu ich w życie, prowadzenie negocjacji w celu realizacji programów rozwoju, ciągłego wskazywania drogi, kontrolowania i realizacji wytyczonych koncepcji, oceniania i monitorowania występujących efektów, wskazywania kierunków niezbędnych badań na użytek społeczeństwa”.

2. Problemy metodologiczne analizowanych planów zagospodarowania przestrzennego Wadowic

Analizowane pod kątem skuteczności plany miejscowe zostały opracowane na początku lat 80. i 90. XX w. Mimo że różnica czasu ich sporządzenia wynosi „tylko” 10 lat, pod względem przyjętej filozofii rozwoju oraz celów, dokumenty te bardzo się różnią. Przemiany ustrojowe i gospodarcze, jakie nastąpiły w Polsce w okresie ostatnich dwudziestu lat, znalazły zasadniczy wyraz w przedmiotowych opracowaniach planistycznych dla Wadowic. *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych II-typu Miasta i Gminy Wadowice na lata 1980-1995*, (1980 r.), sporządzony został w realiach gospodarki centralnie sterowanej. Głównym celem planu było stworzenie podstaw i warunków do rozwoju przemysłu oraz rolnictwa. *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Wadowice*, (1992 r.), został opracowany już w innej rzeczywistości ustrojowej i gospodarczej. Wizja rozwoju przestrzennego w zasadniczy sposób kontynuowała „myśl” poprzedniego opracowania (rozwój i obsługa przemysłu i rolnictwa), jednak w czytelny sposób zarysowano alternatywne funkcje oraz cele rozwoju, m.in. rozwój turystyki oraz rewaloryzację historycznych miejsc miasta. W przypadku analizowanych opracowań planistycznych, szczególnie akcent został położony na czynniki związane z rozwojem przemysłu, rolnictwa i mieszkalnictwa oraz rozbudowę układu komunikacyjnego (obwodnica północna i południowa miasta).

Metodologia sporządzania powyższych planów zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku, nie odnosi się w pełni do tych elementów, które stanowią o atrakcyjności miasta. Brak jest wyraźnego ukierunkowania założeń planistycznych na określone cele strategiczne, które bazując na walorach miasta, mogłyby budować silną pozycję konkurencyjną miasta. W przypadku planu miejscowego z początku lat 80., można powiedzieć, że czynniki te zostały pominięte lub zignorowane, jako mało istotne dla rozwoju miasta. Wynika to, jak już wcześniej powiedziano, z określonej sytuacji gospodarczej i ustrojowej. Obecnie atrakcyjność przestrzeni miasta określają przede wszystkim czynniki związane z jego wa-

lorami kulturowymi oraz krajobrazowo-przyrodniczymi. Kwestią bezsporną jest rola miasta, jako ważnego ośrodka gospodarczego. W tym przypadku atrakcyjność miasta jest także dominująca w regionie. Wydaje się natomiast, że te wyjątkowe i niespotykane nigdzie indziej wartości miasta należy szczególnie eksponować, wzmacniać i ochraniać.

W obecnej ocenie głównym problemem metodologicznym opracowanych planów miejscowych Wadowic, było uzależnienie metody sporządzenia planu od warunków i czynników narzuconych odgórnie. Natomiast brak jest odniesienia lub jest ono niewystarczające do miejscowych warunków kulturowo-społecznych, gospodarczych i krajobrazowych (dotyczy to szczególnie zabudowy). Przyjęte zasady kształtowania struktur przestrzennych w dużym stopniu nie zostały dostosowane do realiów gospodarczych i krajobrazowych. Odnosi się to zarówno do kwestii lokalizacyjnych w określonym terenie (dostosowanie do topografii i krajobrazu), jak i problemu z finansowaniem zaplanowanych zadań (brak odpowiednich narzędzi ekonomicznych zapewniających pokrycie kosztów realizacji inwestycji).

Niezwyczajna tożsamość miasta, czynnik *sacrum*, historyczny charakter ośrodka, potencjał społeczności lokalnej, walory krajobrazowe, miejscowa kultura i jej zwyczaje oraz symbolika papieska, – jako unikalny wątek w skali kraju i świata to czynniki atrakcyjności przestrzeni, które nie zostały w należyтым stopniu podkreślone w planowaniu przestrzennym miasta. To właśnie one są przecież najbardziej zapamiętywane przez turystów i odwiedzających miasto, są bowiem unikalne a przez to wyjątkowe. Metodologia opracowywanych obecnie planów miejscowych Wadowic, powinna zatem zostać dostosowana do szczególnego charakteru miasta. Musi uwzględniać wiele aspektów, które tworzą potencjał miasta. Są to elementy gospodarczo-ekonomiczne ale i czynniki i walory kulturowe, bowiem obecny rozwój miasta, wydaje się najbardziej wynikać z kompilacji wartości kulturowych i walorów krajobrazowych.

3. Skuteczność planów zagospodarowania przestrzennego Wadowic – analiza porównawcza

3.1. Wstęp

Jako funkcje podstawowe zarówno poprzednio obowiązujący plan z 1980 r., jak i z 1992 r., wskazywały obsługę ludności i rolnictwa wschodniej części woj. bielskiego w stopniu ponadgminnym. Opraco-

wany w 1980 r., na podstawie centralnego założenia gospodarki socjalistycznej *Miejscowy plan ogólny zagospodarowania przestrzennego zespołu jednostek osadniczych II-typu miasta i gminy Wadowice na lata 1980-1995*, perspektywy rozwoju przestrzennego miasta i gminy wiązał przede wszystkim z rozwojem przemysłu, rolnictwa oraz coraz bardziej zasobochłonnej infrastruktury. Wizja rozwoju przestrzennego została ukierunkowana szczególnie na kształtowanie jednorodnych struktur przestrzennych (zabudowa blokowa budownictwa mieszkaniowego) oraz zurbanizowanie terenów wolnych dla celów przemysłu i baz magazynowych. Rozwój przemysłu został określony głównie przez rozbudowę i modernizację istniejących zakładów, na obszarze północno-wschodnim miasta. Przyjmując ustalenia planu wojewódzkiego założono w planie miejscowym budowę dwóch obwodnic miasta – drogi III klasy technicznej relacji Cieszyn–Bielsko-Biała–Kraków oraz Jaworzno–Wadowice–Sucha Beskidzka. Tak istotna budowa dróg obwodowych miasta – która miała zapewnić wyprowadzenie ruchu, przede wszystkim tranzytowego z centrum historycznego miasta oraz modernizacja wewnętrznego układu komunikacyjnego – nie została zrealizowana. Wydaje się, że jest to efekt zarówno mało racjonalnych, jak i zbyt ogólnych zapisów regulujących rozwój miasta, na które nałożył się problem finansowania tego typu inwestycji, typowy dla polskiej gospodarki schyłku lat 80. Natomiast główne cele rozwoju miasta i gminy Wadowice, które zostały zawarte w *Miejscowym planie ogólnym zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Wadowice z 1992 r.*, to przede wszystkim: poprawa warunków życia społeczności, zapewnienie ładu przestrzennego w jego obszarze; przez m.in. poprawę stanu środowiska we wszystkich jego elementach, przebudowę układu komunikacyjnego jako podstawowego elementu rewaloryzacji historycznej tkanki miejskiej oraz stworzenie warunków do rozwoju turystyki, rekreacji i bliskiego wypoczynku. Ważnym elementem założeń planu z lat 90. jest szczególnie zwrócenie uwagi na alternatywną formę rozwoju miasta w stosunku do przemysłu i rolnictwa, tj. turystykę. Plan miejscowy z 1992 r. w zasadniczy sposób kontynuował filozofię rozwoju systemu komunikacyjnego poprzedniego planu, przyjmując również założenie budowy północnej i południowej obwodnicy.

3.2. Tożsamość miejsca i wartości kulturowe

Bardzo wyraźne różnice między kolejnymi generacjami planów miejscowych można zaobserwować analizując zapisy dotyczące och-

rony tożsamości miasta. Według Jabłońskiego i Potoczka (1997) „...terytorium jako jedyna ze sfer oddziałujących na tożsamość historyczno-kulturową jest miejscem, gdzie budowane są konkretne relacje międzyludzkie, miejscem współpracy i wymiany, miejscem, w którym kształtowana jest tożsamość, będąca jedną z podstaw aktywności i podmiotowości społeczności lokalnej na danym obszarze”. Plan zagospodarowania na lata 1980-1995 tylko marginalnie zwraca uwagę na ten niezwykle istotny problem, w ogólnych zapisach pomija go, zakładając, że problematyka tożsamości miasta odnosi się tylko do zagadnień czysto konserwatorskich, które zostały opracowane w studium miasta Wadowice na lata 1980-1995⁴. Polityka ochrony tożsamości miasta została z dużo większą starannością opracowana w planie miejscowym z 1992 r. Jej strategia odnosi się nie tylko do obszarów miejskich ale i wiejskich, na których często znajdują się obszary, które należy bezwzględnie otoczyć ochroną⁵. Tożsamość miasta, ale również obszarów pozamiejskich, trudno zdefiniować⁶. Markowski (1999) określa tożsamość przestrzeni kulturowej jako swoistą poetykę miejsca, stanowiącą o niepowtarzalności jego form przestrzennych i atmosfery jego wnętrza urbanistycznych oraz wypełniających je aktywności. Ustalenia dotyczące ochrony tożsamości miasta są niezwykle istotne, ich ranga jest niepodważalna na tle innych zapisów planu, a znaczenie dla perspektyw uporządkowanego i przemyślanego rozwoju miasta i gminy jest szczególnie ważne; bowiem wartościowanie i przeżywanie przestrzeni polegające na jej emocjonalnym „odczytywaniu” i „zapisywaniu” w sferze pamięci prowadzi do utożsamiania się danej zbiorowości z jej przestrzenią (Zuziak 1999, s. 302). W kontekście powyższych słów, szczególnie dziwić może niedo-

⁴ Należy zwrócić uwagę, że studium zostało opracowane tylko dla miasta, natomiast całkowicie pominięto w nim pozostały obszar gminy (sołectwa), gdzie problem ochrony tożsamości poszczególnych obszarów jest również ważny.

⁵ „Postępujący proces degradacji elementów struktury przestrzennej i substancji kubaturowych i duchowych, które poprzez swą unikalność kreują niepowtarzalność miejsca – miasta, wymaga prowadzenia odpowiednich polityk mających na celu ochronę przestrzennych elementów tożsamości miasta” – to konkluzja ustaleń planu miejscowego z 1992 r.

⁶ Jest to zbiór niepowtarzalnych cech i elementów urbanistyczno-architektonicznych, topograficznych, geograficznych, przyrodniczych oraz najtrudniejszych do określenia tzn. subiektywnych odczuć. Szczególnie istotne elementy tworzące tożsamość miasta to według planu układ urbanistyczny starego miasta z kościołem parafialnym (średniowieczny układ owalnicowy jest bardzo dobrze zachowany, układ komunikacyjny miasta mający swe początki w średniowiecznej regulacji oraz co warto podkreślić – walory krajobrazowe miasta i gminy, a zwłaszcza jej południowej części leżącej w strefie ochrony krajobrazu w dolinie rzeki Skawy).

stateczne odniesienie w obu opracowaniach planistycznych do symboliki miasta papieża, a przecież jest to cecha niepowtarzalna tożsamości Wadowic, niezwykła i unikatowa w skali kraju. Wydaje się, że właśnie ta cecha tożsamości jest wartością stanowiącą obecnie o atrakcyjności miasta oraz jego ważnej pozycji w regionie. Jednocześnie ta wyjątkowa cecha może generować ukierunkowany rozwój lokalny; precyzyjnie nastawiony na te elementy atrakcyjności przestrzeni, które już obecnie stanowią o jej konkurencyjności. Plan miejscowy z 1980 r. w ogóle nie zajmował się problematyką tożsamości przestrzeni miejskiej, a więc trudno mówić o jego skuteczności w tym zakresie. Natomiast plan miejscowy z 1992 r. podjął tę tematykę i wydaje się, że pozytywne skutki są już dzisiaj wyraźnie widoczne. Należy to szczególnie podkreślić, ponieważ miasto rzeczywiście zachowało swą charakterystyczną „galicyjską” atmosferę, małomiasteczkowy charakter, historyczny układ oraz wartościową architekturę, która do dziś nie jest zdewastowana przez niekontrolowane modernizacje. Porównując zagospodarowanie przestrzenne śródmieścia Wadowic i np. pobliskiego Andrychowa lub Żywca, można dostrzec, jak bardzo miasto obroniło się przed dewastacją substancji zabytkowej (zwłaszcza w ścisłym centrum i śródmieściu), a może i przede wszystkim utratą niepowtarzalnych elementów atrakcyjności miasta, które tworzą dobry klimat dla rozwoju przestrzennego.

Natomiast wartości kulturowe, jako niezwykle atrakcyjny element przestrzeni nie zostały w obu opracowaniach planistycznych uwzględnione. Przyczyn tego jest wiele, ale wydaje się, że podstawowa wynika z małej świadomości lokalnych decydentów, planistów oraz społeczności lokalnych. „Wartości przyrodnicze i kulturowe całej polskiej przestrzeni są dobrze udokumentowane w wielu specjalistycznych badaniach, ale świadomość ich atrakcyjności znaczenia nie jest powszechna w społeczeństwie i wielu gremiach decyzyjnych” (Bartkiewicz 2002 s. 5). W rzeczywistości zazwyczaj właśnie te czynniki stanowią cel odwiedzin Wadowic i jego okolicy. Walory kulturowe oraz krajobrazowe Ziemi Wadowickiej i przełomu Skawy, w przewodnikach turystycznych i innych opracowaniach, są szeroko opisywane. Podkreśla się często ich pierwotny charakter (dotyczący fauny) oraz urok zmiennego, mocno zróżnicowanego krajobrazu. Zarówno plan miejscowy z początku lat 80., jak i 90. pomija te wartości. Wydaje się natomiast, że w kontekście tworzenia atrakcyjnej i konkurencyjnej przestrzeni, wyartykułowanie tych elementów powinno przynieść duży efekt w postaci skuteczności tworzenia podstaw rozwoju wielu form i nowych funkcji gospodarczych na omawianym terenie.

3.3. Rozwój rekreacji, turystyki oraz ochrona walorów krajobrazowych

Rozwój rekreacji, turystyki oraz wypoczynku to jedna ze strategicznych możliwości rozwoju miasta i gminy. „We współczesnym świecie turystyka zyskała rangę przemysłu, który przyciąga bogactwem i różnorodnością propozycji zorganizowania podróży, wypoczynku, atrakcyjnego wykorzystania wolnego czasu” (Ciechocińska 2001, s. 83). Stary plan (z 1980 r.), traktuje te aspekty mało zdecydowanie; oprócz określenia miejsc szczególnie atrakcyjnych dla rozwoju powyższych form wypoczynku, nie precyzuje żadnych konkretnych decyzji zmierzających do opracowania strategii rozwoju, definiuje tylko konieczność rygorystycznego egzekwowania koncentracji poszczególnych form za-inwestowania, co ma poprawić sytuację przyrodniczo-krajobrazową. Obecnie obowiązujący plan z 1992 r., zwraca uwagę na spójność stanu środowiska z możliwościami rozwoju turystyki oraz rekreacji. Perspektywa rozwoju turystyki w jego zapisach została zdecydowanie określona, m.in. przez wyznaczenie terenów rekreacyjnych oraz obszarów szczególnie atrakcyjnych pod względem krajobrazowym⁷. Proponuje preferowanie rozwoju turystyki w południowych oraz wschodnich obszarach gminy, które stanowią rejon Beskidu Małego i Pogórza Wadowickiego. Powyższe ustalenia w porównaniu z poprzednim planem różnią się przede wszystkim zmianą wzrostu świadomości społeczeństwa na aspekty przyrodniczo-krajobrazowe, ekologiczne oraz rozwój zrównoważony (*sustainable development*), oparty na prowadzeniu takiej polityki gospodarczej, która nie powoduje degradacji stanu środowiska, a jednocześnie wpływa na jego poprawę. Natomiast brak jest określenia w planie większych obszarowo o bezpośrednim przeznaczeniu turystycznym. Ma to silne implikacje w perspektywach rozwoju turystyki, bowiem niestworzenie przestrzennych podstaw tego typu inwestycjom w planie miejscowym, w zasadniczy sposób ogranicza inicjatywy społeczne. Ma to również inne konsekwencje przestrzenne. Zawężenie terenów przeznaczonych pod budownictwo rekreacyjne i wypoczynkowe skutkuje wprowadzeniem tego typu zabudowy na terenach mieszkalnictwa jednorodzinnego. Wynikiem tego jest dysharmonia przestrzeni, brak ładu i wymieszanie form architektonicznych. Opisany

⁷ Uregulowania planistyczne wprowadziły nową kategorię obszaru zielonego – są to tereny zieleni ekologicznej, na których obowiązuje bezwzględny zakaz wszelkiego inwestowania. Zapisy te odnoszą się również do zabezpieczenia i odpowiedniego zagospodarowania elementów środowiska naturalnego o walorach szczególnie atrakcyjnych.

problem jest z pewnością typowy dla wielu miast i ich otoczeń, gdzie atrakcyjność krajobrazu i przyrody przyciąga potencjalnych inwestorów, zwłaszcza z dużych ośrodków miejskich oraz aglomeracji. Dlatego, obecnie opracowywane plany miejscowe muszą jasno określić możliwości lokalizacyjne pod takie formy budownictwa, z jednoczesnym poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju. Rozwój rekreacji i turystyki często jest zbieżny z ochroną dziedzictwa kulturowego. „Wśród potrzeb współczesnego życia nie wszystkie są sprzeczne z postulatami ochrony. Wyjątkową pozycję zajmują turystyka i rekreacja – w tym przypadku mamy do czynienia z zasadniczą zbieżnością interesów. Ludzie wypoczywający chętnie korzystają z chronionych walorów, co skutkuje przeznaczeniem dochodów z turystyki na ich podtrzymywanie, udostępnianie, promowanie” (Pawłowska, Swaryczewska 2002 s.13).

Ochrona walorów krajobrazowych w ogóle nie była podnoszona w ustaleniach planu miejscowego z lat 80. XX w. Wydaje się, że wynika to, podobnie jak w przypadku kwestii tożsamości miasta, z braku świadomości tych zagadnień. Natomiast ustalenia planu miejscowego z lat 90. przede wszystkim wprowadziły strefy ochrony krajobrazu, co wydaje się w stosunku do poprzedniego planu ważne. Całkowicie pominięta w poprzednio obowiązującym planie zagospodarowania – strefa ochrony krajobrazowej, w obecnym planie wprowadza bardzo ważne ustalenia: ograniczenie niekontrolowanego rozwoju inwestycyjno-budowlanego, podkreślanie i pielęgnację naturalnych walorów zieleni oraz utrzymanie osi widokowych na zabytki. Niestety z regulacji tych niewiele wynika. Strefy te tylko literalnie określały ograniczenia w inwestowaniu. Brak precyzyjnych regulacji i stosownych zapisów, umożliwiał zabudowę terenów potencjalnie chronionych bez większych trudności. Jest to szczególnie wyczuwalne na terenach podmiejskich. Jednoznaczną poprawę sytuacji wniosły zapisy *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Wadowice* (1997), które wprowadziło strefy ochrony krajobrazu, gdzie inwestowanie regulowane jest dość restrykcyjnie.

3.4. Problematyka mieszkaniowa

Zagadnienia rozwoju przestrzennego zabudowy mieszkaniowej opracowane w obu generacjach planów miejscowych mają różny charakter. Należy również zaznaczyć, że kolejne generacje nie sprostają problemom mieszkaniowym, związanym z potrzebami bieżącymi społeczności lokalnej, a gwałtownie narastającymi, zwłaszcza na przełomie lat 80. i 90.

Ustalenia dotyczące polityki mieszkaniowej ujęte w zapisach planu na lata 1980-1995 zostały rozszerzone w planie obecnie obowiązującym⁸. Przyjęte rozwiązania przestrzenne w obu generacjach planów miejscowych oraz związane z nimi uregulowania zostały mocno sformalizowane. Trudno doszukiwać się w nich precyzyjnych zapisów dotyczących projektowanej architektury i urbanistyki, co przede wszystkim przesądza o skuteczności samych planów. Zapisy kolejnych generacji planów miejscowych nie podjęły tak niezwykle ważnej problematyki związanej ze świadomym projektowaniem architektury i urbanistyki zarówno w mieście, jak i na terenach wiejskich. Dowolność stosowania form budynków, ich wysokości, określenia dopuszczalnych brył, kształtów dachów oraz linii zabudowy, to charakterystyczne cechy uregulowań, które przesądziły o szczególnej nieskuteczności kolejnych planów miejscowych⁹. Problematyka nowej zabudowy w planie na lata 1980-1995 została potraktowana bardzo powierzchownie¹⁰. Mało precyzyjne zapisy, tylko instytucjonalnie zwróciły uwagę na charakterystyczny problem rozproszenia zabudowy dla tego obszaru Polski. Również mało dokładne określenie obszarów rozwoju zabudowy to czynnik, który nie poprawił sytuacji, ale spowodował pogłębienie złego stanu urbanistyki¹¹. Kierunek rozwoju nowej zabudowy mieszkaniowej został zaprojektowany w części południowej miasta;

⁸ Dotyczy to zarówno konkretyzacji możliwości rozwoju perspektywistycznego, jak i określenia dokładnie granic rozwoju terenów budowlanych. Zapisy pierwszego, przede wszystkim skupiały się na rozwiązywaniu problemów mieszkaniowych dotyczących samego miasta, wyznaczyły nowe kierunki rozwoju (zachodni i południowy) oraz zwracały szczególną uwagę na realizację zabudowy mieszkaniowej w śródmieściu w pierścieniu okalającym zabytkowe centrum miasta drogą przebudowy i intensyfikacji istniejącej struktury, nie objętej ochroną konserwatorską. Polityka mieszkaniowa drugiego, rozszerzając zapisy poprzedniego planu co do kierunków rozwoju, sprecyzowała tereny, na których ma powstać nowa zabudowa.

⁹ W ustaleniach planu zagospodarowania przestrzennego i wyznaczonych standardach zabudowy powinny się znaleźć ustalenia dotyczące nie tylko linii zabudowy, gabarytów budynków, maksymalnego i minimalnego zagęszczenia zabudowy, ale także rygorystycznie egzekwowane ustalenia dotyczące kształtu bryły budynku, dachu i wykorzystywanych materiałów budowlanych, urządzenie obejścia, zieleni itp., nawiązując do miejscowej tradycji (Parysek 1995, s. 19).

¹⁰ W krajobraz budownictwa regionalnego, pod pozorem nowoczesności i awansu cywilizacyjno-kulturowego, poprawy standardu życia, zostały wprowadzono obce w tym środowisku formy budownictwa blokowego¹, realizowanego w systemie wielkiej płyty (Parysek 1995, s. 18).

¹¹ Efektem chybionej ideologii, „bezipланowej gospodarki planowej” lub wreszcie braku wyobraźni powojennej historii Polski jest m.in. bezpowrotne utracenie lub katastrofalny stan wielu obiektów architektonicznych, rozwiązań przestrzennych oraz przedmiotów stanowiących dziedzictwo kulturowe narodu i państwa (tamże).

w ustaleniach planistycznych skoncentrowano się na realizacji nowych zespołów mieszkaniowych o wysokiej intensywności, co miało pozwolić na maksymalne wykorzystanie wolnych terenów. W okresie, w którym obowiązywał powyższy plan zostało zrealizowane duże osiedle zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej pod nazwą Os. Pod Skarpą. Mimo że stanowiło ważny element strategii zabezpieczenia bieżących potrzeb mieszkaniowych w mieście – to jednak jego lokalizacja, z charakterystyczną anonimową architekturą blokową, typową dla lat 70. i 80. na terenie o mocno zróżnicowanej topografii – wydaje się być obca dla tego miejsca zarówno pod względem przyjętego układu urbanistycznego, jak i form architektonicznych. Nowy plan z 1992 r., określił z dużo większą dokładnością kierunki rozwoju zabudowy mieszkaniowej. Ustalenia ogólne planu określają konieczność opracowania szczegółowych planów miejscowych dla tych obszarów, co rzeczywiście zostało zrealizowane w późniejszym okresie.

W 1994 r., według wytycznych planu miejscowego z 1992 r., opracowano plany szczegółowe dwóch nowych osiedli zabudowy jednorodzinnej – „Czómówka” oraz „Łazówka”, które określiły układ urbanistyczno-architektoniczny z dużo większą starannością niż plan miejscowy z 1980 r. Rozwój zabudowy został zdefiniowany na podstawie budownictwa jednorodzinnego o niskiej intensywności, przede wszystkim na obszarze północno-zachodnim oraz północno-wschodnim. Problem rozproszenia zabudowy znalazł w uregulowaniach planistycznych zdecydowanie precyzyjniejsze zapisy przeciwdziałające rozwojowi chaotycznej urbanistyki, co należy szczególnie podkreślić. W zapisach podkreślono konieczność koncentracji zabudowy w poszczególnych zespołach oraz wprowadzono tereny ciągów zieleni ekologicznej, których celem oprócz swych naturalnych funkcji, jest wizualne rozdzielenie w krajobrazie terenów zabudowanych. Obowiązujący do końca 2003 r. miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego z 1992 r. tworzy strategię ochrony zespołu miejskiego oraz innych obszarów, których tereny są szczególnie atrakcyjne. Również w zakresie problematyki mieszkaniowej oraz ochrony substancji mieszkaniowej o charakterze historycznym (dotyczy to szczególnie obszaru śródmieścia) – wyróżnia się dużo większą starannością podejścia planistycznego¹². Silny nacisk, jaki został położony na regulacje związane

¹² Podstawowym rozwiązaniem w tym zakresie, było wyznaczenie strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej oraz strefy ochrony krajobrazowej. Pierwsza ma za zadanie pełną ochronę substancji zabytkowej przez niedopuszczenie do dewastacji obiektów, zachowanie kształtu istniejących działek historycznych oraz rewaloryzację obiektów kubaturowych. Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej

z zabudową historyczną w planie, należy uznać za bardzo pozytywny aspekt, jednocześnie niesprecyzowanie kryteriów dotyczących możliwości inwestowania na terenie objętym strefą konserwatorską, dopuszczalnych nowych form, kształtów dachów, detali architektonicznych, kolorystyki – silnie ogranicza skuteczność zapisów dążących do regulacji polityki przestrzennej w śródmieściu. Bardzo ważną inicjatywę przeciwdziałania rozproszonemu zabudowy, a pogłębiającą problem braku skuteczności planów miejscowych, niweczy zapis w ustaleniach szczegółowych planu, który zabrania realizowania *zabudowy nie służącej gospodarce rolniczej*, co ma zasadnicze implikacje w skuteczności planu miejscowego. Z pozoru bardzo słuszny zapis, umożliwiający rozwój rolnictwa jest wykorzystywany nagminnie przez osoby nie będące rolnikami¹³. Charakterystycznym elementem ograniczeń założonych w planie miejscowym z 1992 r. jest zabezpieczenie terenów pod przyszłe poszerzenie najważniejszych ciągów komunikacyjnych. W tym przypadku, brak skuteczności takiej regulacji polega na niedostosowaniu jego zasadności i celowości w konkretnym miejscu miasta¹⁴. Zważywszy, że teren jest obecnie silnie zainwestowany i to przede wszystkim zabudową historyczną, takie kryterium planistyczne całkowicie uniemożliwia jakiegokolwiek inwestowanie lub modernizację istniejącej już substancji. Konsekwencją niejednoznacznych zapisów planistycznych, określających dokładnie sposób użytkowania terenów, jest niedostatecznie precyzyjne zarządzanie przestrzenią miasta. W zaistniałej sytuacji, władze samorządowe – ustawowo odpowiedzialne za planowanie przestrzenne, muszą konsekwentnie prowadzić dialog ze społecznością lokalną, mający na celu pogodzenie potrzeb mieszkańców z zasadami generowania zrównoważonego rozwoju.

wprowadza ustalenia dotyczące zachowania stylowej architektury zabudowy, adaptacji i konserwacji istniejącej zabudowy, w przypadku projektowania nowych obiektów nawiązania do cech stylowych budownictwa oraz rewaloryzację zdewastowanego terenu, w tym pielęgnacji i utrzymania zazielenienia.

¹³ Analiza obecnego planu zagospodarowania wskazuje na bardzo dużą ilość terenów które ww. plan miejscowy określa jako "tereny upraw polowych, ogrodniczych i łąkowych", na których możliwe jest realizowanie zabudowy, po spełnieniu pozornie trudnych warunków (wystarczy, że osoba ubiegająca się o ustalenie warunków zabudowy i zagospodarowania terenu wykaże się dokumentem stwierdzającym posiadanie lub wydzierżawienie powyżej 1 ha areалу). Tak więc, teoretycznie w każdym miejscu wolnej przestrzeni określonej jako tereny upraw polowych, możliwa jest realizacja zabudowy mieszkaniowej zagrodowej.

¹⁴ Przykładem może być ulica Lwowska, główna arteria Wadowic od strony Krakowa, gdzie założono ok. 20 m pas terenu (od osi drogi), który należy zabezpieczyć przed zainwestowaniem, przy czym teren jest już zabudowany historyczną architekturą.

3.5. Rozwój przemysłu

Rozwój przemysłu, w obu generacjach planów zagospodarowania Wadowic ma znaczenie dominujące. Czynnikiem kształtującym taki stan w przypadku planu z 1980 r., była z pewnością obowiązująca centralna doktryna, zakładająca, że rozwój kraju jest oparty na silnej industrializacji. Realizowany dość konsekwentnie w latach 1949-1980, a także w latach 80. model tzw. gospodarki socjalistycznej *de facto* niskoefektywnej, zasobochłonnej i ekstensywnej – wzmacniał i przyspieszał proces narastania dysproporcji strukturalnych (Grochowski 1992, s. 29). Należy jednak podkreślić, że w przypadku gminy i miasta Wadowice zapisy nie określały tego rozwoju w znaczeniu intensywnym; rozwój widziały raczej przez rozbudowę i modernizację istniejących już zakładów, a nie realizację nowych struktur, mogących pogorszyć stan środowiska. Ponadto wprowadzono segregację uciążliwych zakładów pracy i składów od funkcji mieszkaniowej oraz ich koncentracji w dzielnicy przemysłowo-składowej. Perspektywa rozwoju przemysłu została związana przede wszystkim z modernizacją technologii produkcji oraz dążeniem do przebranżowienia tych zakładów, których obecna produkcja ma charakter uciążliwy dla środowiska, wprowadzaniem innowacji oraz systemów monitoringu oddziaływania na otaczającą przestrzeń (badanie stanu powietrza i wody w pobliżu zakładów) oraz eliminowaniem zakładów przemysłowych, których technologia jest przestarzała. Wyraźną cechą planu z 1992 r. jest mała elastyczność uregulowań dotyczących możliwości rozwoju przemysłu nieuciążliwego, innowacyjnego (nieszkodliwego, z zastosowaniem technologii proekologicznych). W świetle ustaleń obu generacji planów perspektywy rozwoju przemysłu przede wszystkim lekkiego, nieuciążliwego zostały mocno ograniczone przez mało elastyczne zapisy, w których zabrakło alternatywnych rozwiązań związanych z obecną sytuacją gospodarczą kraju. Przy braku zamiennych rozwiązań, zwłaszcza jeśli chodzi o alternatywne możliwości rozwoju dla przemysłu ciężkiego np. rzemiosło z dużymi tradycjami i bazę infrastrukturalną na terenie miasta i gminy, skuteczność planów miejscowych jest niedoskonała.

Oceniając natomiast skuteczność kolejnych generacji planów miejscowych w powiązaniu z rozwojem przemysłu, należy podkreślić, że plan z 1992 r. jest zdecydowanie bardziej efektywny. Rozwój przemysłu, jaki nastąpił na początku lat 90. na terenach północnych miasta (obecnie przy obwodnicy śródmiejskiej), jest wynikiem regulacji tego planu. Powstałe zakłady przemysłowe, głównie spożywczo-cukiernicze (m.in. „MASPEX”), wygenerowały dużą liczbę miejsc pracy oraz spo-

wodowały zurbanizowanie terenów dotychczas zaniedbanych, a częstokroć zdewastowanych. Zrealizowana infrastruktura drogowa i komunalna jednocześnie wpływa na podniesienie atrakcyjności przestrzeni i wzrost zainteresowania tymi terenami.

3.6. Inne opracowania planistyczne z lat 1997-2000 (plany szczegółowe)

W ostatnich latach powstało kilka opracowań planistycznych sporządzonych zgodnie z *Ustawą z 1994 r.*, które wdrażają przyjęte w *Studium* idee. Szczególnie istotne są dwa, związane z rozwojem i uporządkowaniem układu komunikacyjnego Wadowic, w tym z wytrasowaniem obwodnicy północnej. Jest to „*Zmiana miejscowego planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Wadowice w zakresie przebiegu drogi śródmiejskiej obwodowej*” oraz „*Zmiana miejscowego planu ogólnego z przeznaczeniem na tereny komunikacji wraz z usługami związanymi z obsługą komunikacji*”. Drugi został sporządzony zgodnie ze *Studium*, natomiast pierwszy w okresie, w którym jeszcze ono nie obowiązywało. Realizacja obwodnicy – inwestycja strategiczna dla miasta – została podzielona w planie na etapy; dzięki czemu już dziś widoczne są realne efekty, a przede wszystkim pozytywne aspekty zagospodarowania północnych terenów miasta. Budowa obwodnicy umożliwiła wyprowadzenie uciążliwego ruchu tranzytowego z historycznego centrum Wadowic oraz wyznaczyła nowe kierunki rozwoju wraz z uporządkowaniem zagospodarowania terenów położonych wzdłuż obwodnicy. Natomiast realizacja ważnego węzła komunikacyjnego od strony wschodniej miasta – na podstawie ustaleń planu kolejno przywołanego w tekście; rozwiązała problem dużego natężenia ruchu tranzytowego na kierunku Kraków–Bielsko-Biała. Kolejną szczególnie istotną inwestycją miasta w tym okresie była budowa nowego dworca autobusowego, dzięki czemu było możliwe wyprowadzenie uciążliwego ruchu komunikacji zbiorowej z centrum miasta, tj. Placu Kościuszki. Przytoczone powyżej inwestycje, zrealizowane pod koniec lat 90., oprócz swych celowych zadań, również doskonale spełniają funkcję prorozwojową, bowiem uporządkowany teren jest szczególnie cenny inwestycyjnie.

4. Wnioski

- Aby Wadowice mogły dalej rozwijać się tak dynamicznie – zachowując swój unikalny charakter i kulturową atmosferę – musi istnieć

precyzyjny plan miejscowy – ukierunkowany na te elementy zagospodarowania, które będą generować jego zrównoważony rozwój oraz wzmacniać te czynniki, które decydują o jego pozycji konkurencyjnej.

- Tożsamość miejska i walory kulturowe, a przede wszystkim symbolika związana z osobą Jana Pawła II, są obecnie fundamentem atrakcyjności miasta i jego pozycji w regionie. Plany miejscowe obecnie opracowywane, powinny wykorzystać te czynniki do budowania ukierunkowanej strategii rozwoju, która umożliwi wzmacnianie pozycji konkurencyjnej oraz pozwoli ochronić unikalne walory.
- Niedostosowanie założeń do miejscowych warunków przestrzennogospodarczych oraz zbyt ogólne i formalne regulacje architektoniczno-urbanistyczne zadecydowały głównie o ograniczeniu lub braku skuteczności planów miejscowych w ostatnich dwudziestu latach.
- Opracowywane plany miejscowe powinny być bardziej elastyczne w swych regulacjach, bowiem współczesne planowanie przestrzenne coraz bardziej nastawione jest na stymulowanie lokalnego rozwoju.
- W kontekście skutecznego zarządzania przestrzenią miasta i generowania celów inwestycyjnych, prowadzących do wzmacniania atrakcyjności przestrzeni oraz jej konkurencyjności, dialog władzy samorządowej ze społecznością lokalną daje podstawę do akceptacji przez drugą stronę przyjętych ograniczeń – w imię ładu przestrzennego, bowiem wykreowany obraz przestrzeni urbanistycznej lub ruralistycznej przez planistę jest dla nich czytelny, a aprobując go, decydują się go chronić.

Podsumowanie

Próba podsumowania powyższych rozważań prowadzi do konkluzji, że kolejne generacje planów miejscowych Wadowic są dokumentami bardzo nieskutecznymi, a więc zarządzanie przestrzenią miasta – w aspekcie zapisów planistycznych – nie jest dostatecznie efektywne. Próba określenia kryterium skuteczności ww. dokumentów planistycznych powinna być jednocześnie odpowiedzią, czy powyższe dokumenty rzeczywiście i w jakim stopniu realnie wpłynęły na rozwój miasta oraz porządkowanie jego zagospodarowania. Wydaje się, że w przypadku opisywanych kolejnych generacji dokumentów planistycznych miasta, przede wszystkim należy ocenić racjonalność i elastyczność przyjętych założeń, stopień ich dostosowania do realnych potrzeb oraz miejscowych warunków przestrzennych i gospodarczych, możliwości realizacji zadań, charak-

teru i precyzyjności regulacji architektoniczno-urbanistycznych. W ocenie autora, najmniej skuteczny w realizacji założeń jest plan miejscowy z 1980 r. Decyduje o tym przede wszystkim zbyt formalne i ogólne podejście do zagadnień przestrzennych, nieracjonalność niektórych inwestycji oraz częste, niedostateczne ich dostosowanie do miejscowych warunków krajobrazowych i przestrzennych. W przypadku planu z 1992 r. jego skuteczność w powiązaniu z przyjętymi kryteriami jest zdecydowanie większa. Precyzyjniejsze regulacje przestrzenne oraz dostosowanie ich do lokalnych warunków, podkreślenie wartości kulturowych historycznego miasta i jego elementów tożsamości – to elementy, które o tym decydują. Wśród czynników, które obniżają skuteczność planu należy wskazać na nieracjonalność niektórych dużych inwestycji komunikacyjnych – możliwych do realizacji tylko w etapach. Stan ten z pewnością zmieniły szczegółowe plany „infrastrukturalne” opracowane w drugiej połowie lat 90., które zdecydowanie wprowadziły zmianę w dotychczasowej tendencji.

Dlatego, aby zarządzanie rozwojem przestrzennym miasta, a więc planowana wizja rozwoju lokalnego mogła być zrealizowana, musi nastąpić konsekwentne realizowanie założeń planistycznych, zarówno przez lokalne samorządy, jak i społeczności. W sytuacji gdy o skuteczności zarządzania rozwojem miasta decyduje, obok planowania rozwoju gospodarczego, właśnie planowanie przestrzenne (Markowski 1999), samorządy terytorialne ustawowo odpowiedzialne za kształtowanie polityki przestrzennej powinny dążyć do tworzenia dokumentów planistycznych czytelnych i precyzyjnie określających te czynniki i elementy przestrzeni, na których planowaniu szczególne skupione powinno być zainteresowanie; bowiem właśnie one mogą stanowić o wzmacnianiu konkurencyjności danego obszaru. Natomiast, aby plany zagospodarowania rzeczywiście zaczęły kształtować przestrzeń w sposób w pełni zaplanowany wcześniej – według przyjętych narzędzi planistycznych (decyzje, programy, projekty) oraz sposobów ich finansowania (np. fundusze strukturalne), metodologia ich sporządzania musi być szczególnie ukierunkowana na te czynniki przestrzeni, które zapewnią skuteczność realizacji przyjętych rozwiązań przestrzennych, a jednocześnie będą rzeczywiście wpływać na podniesienie jej konkurencyjności i atrakcyjności.

Literatura

Andrzejewski A., 1991, *Procesy urbanizacyjne w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych*. Biuletyn KPZK PAN, z. 154, Warszawa.

- Bartkiewicz B., 2002, *Różnorodność walorów jako podstawa konkurencyjności polskiej przestrzeni w aspekcie integracji z Unią Europejską*, [w:] *Konkurencyjność miast i regionów jako problem planowania przestrzennego w perspektywie integracji z Unią Europejską*. Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Kierunki i potrzeby przekształceń miast i regionów w aspekcie równoważenia rozwoju oraz integracji z Unią Europejską”. Instytut Projektowania Miast i Regionów, Wydział Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Ciechocińska M., 2001, *Obszary chronione a ekoturystyka*, [w:] *Rola obszarów chronionych w koncepcjach przestrzennego zagospodarowania terenów wiejskich w Polsce na przykładzie woj. mazowieckiego*, A. Stasiak (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 198, Warszawa.
- Domański R., 1997, *Przestrzenna transformacja gospodarki*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Domański R., 2002, *Gospodarka przestrzenna*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Ekspertyza (synteza) Instrumentarium polityki przestrzennego zagospodarowania kraju*, J. Kołodziejski, T. Markowski, A. Pyszkowski, (red.) 2001, KPZK PAN, Warszawa.
- Grochowski M., 1992, *Gra o miasto – gra przegrana?*, [w:] *Gra o miasto*, B. Jałowiecki (red.) Biuletyn KPZK PAN, z. 157, Warszawa.
- Guarino E., Kotus J., Mierzejewska L., Parysek J., 1995, *Gospodarka przestrzenna i rozwój lokalny w opinii lokalnej administracji samorządowej*, [w:] *Rozwój lokalny: zagospodarowanie przestrzenne i nisze atrakcyjności gospodarczej*, J. Parysek. (red.) Studia KPZK PAN, t. CIV, Warszawa.
- Jabłoński Z., Potoczek A., 1997, *Historyczno-kulturowe uwarunkowania rozwoju lokalnego*, [w:] *Problematyka rozwoju lokalnego w warunkach transformacji systemowej*, W. Maik (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 177, Warszawa.
- Jałowiecki B., 1992, *Gra o miasto w sytuacji transformacji ustroju*, [w:] *Gra o miasto*, op. cit.
- Kaleta A., *Problematyka aktywizacji społeczności lokalnych*, [w:] *Problematyka rozwoju*, op. cit.
- Kołodziejski J., 1988, *Podstawowe cele i cechy planowania przestrzennego a ochrona środowiska przyrodniczego*, [w:] *Planowanie przestrzenne jako narzędzie ochrony środowiska przyrodniczego*. J. Kołodziejski, (red.). Biuletyn KPZK PAN, z. 139, Warszawa.
- Markowski T., 1999, *Zarządzanie rozwojem miast*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Parysek J., 1995, *Wybrane problemy teoretyczno-metodologiczne gospodarki przestrzennej, wynikające z Ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym z 7 lipca 1994 r.*, [w:] *Rozwój lokalny*, op. cit. .
- Pawłowska K., Swaryczewska M., 2002, *Ochrona dziedzictwa kulturowego. Zarządzanie i partycypacja społeczna*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- Pływacz M., 2003, *Rozwój przestrzenny. Wadowice – plany a rzeczywistość*. Urbanista, nr 11.
- Siemionow A., 1984, *Ziemia Wadowicka*. Komisja Turystyki Górskiej Oddziału PTTK „Ziemia Wadowicka” w Wadowicach, Wadowice.
- Strategia rozwoju województwa małopolskiego*, 2000, Kraków.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Wadowice*, grudzień 1997.
- Wadowice – Studia z dziejów miasta pod red. Andrzeja Nowakowskiego*, 1997, Wadowice.
- Zin W., Kadłuczka A., Kuśnierz K., 1997, *Wadowice miasto Jana Pawła II*. Wydawnictwo „DjaF”, Kraków.
- Ziobrowski Z., 1992, *Mierniki jakości przestrzeni miejskiej*, [w:] *Gra o miasto*, op. cit.
- Zuziak Z., 1999, *Marketing przestrzeni śródmiejskiej a strategię rewitalizacji – przesłanie dla Gdyni*, [w:] *Cywilizacja informacyjna a przekształcenia przestrzeni. Zmiany strukturalne metropolii polskich*, J. Kołodziejski i T. Parteka (red.), Biuletyn KPZK PAN, z. 186, Warszawa.